

Poliittisen teoria- ja käsitehistorian suomalainen suuntaus: askelia kohden analyysiä

PERTTI AHONEN

ABSTRACT

A Finnish orientation in the study of the history of political theory and conceptual history: steps towards analysis

In the course of thirty years, an orientation in the study of the history of political theory and conceptual history has arisen in Finland around Professor *Kari Palonen*. In the article, first, the orientation is positioned within political science as an enterprise likened to work of early sophist philosophers, which has been done also by its representatives themselves. Second, despite – but also because – within the orientation its hermeneutic nature is denied in word, a dialogical-philosophical hermeneutic approach is adopted as a perspective to analyse it. Third, some of the metaconcepts used within the orientation are given a treatment analogous to that given to political concepts within the orientation's work, namely politicisation and historicisation. Importantly, this concerns 'nominalist' vs. 'essentialist' concepts and concepts related to 'contingency'.

”Kuten uskonnollisia reformoija, myös ... akateemisia teoretikkoja voidaan kohdella poliittikkoina. ... (O)lemme pakotettuja toimimaan poliittikkoina... siinä suhteessa, että... olemme mukana kritiikin, kiistämisen, provosoinnin tai keksimisen prosessissa, mikä... merkitsee... hyväksytyjen teorioiden legitimiisyyden purkamista, asettumista teoriakiistoihin... sekä osallistumista akateemisiin kamppailuihin.”

Palonen 2004, 85.

Tämän tarkastelun tavoitteet ja tasot

Jyväskylän yliopiston professorin *Kari Palosen* ympärille on kolmen vuosikymmenen saatossa kehkeytnyt politiikan teoria- ja käsitehistorian suuntaus.¹ Sillä on kansainväliset virikelähteensä ja

ankkurikohtansa. Silti sitä voidaan kuitenkin pitää nimenomaan suomalaisena, joskin lähinnä vain analogisessa kontingentissa mielessä kuin esimerkiksi Nokia Oy on ”suomalainen” – ainakin toistaiseksi. Toisin sanoen, vastaavaa kuin suuntauksessa olisi saattanut syntyä jossakin muussakin maassa.

Suuntauksen osin lingvistisen luonteen johdosta on oltava varovainen analyysin vaatimassa ”nimeämispolitiikassa” siihen liittyvine ”rajanvetopolitiikkoineen”. Suuntauksen edustajien määrään – yksi, viisi, kymmenen vai useampia – ei ole syytä ottaa kantaa. Sen enempää ei ole syytä ottaa kantaa siihen, luettaisiinko vain osa sen ”edustajien” töistä suuntaukseen. ’Suuntaus’ on tässä vain retorinen figuuri, jolla luonnehditaan kohdetta, joka eriytetään sen tässä analysoitavien ominaisuuksien perusteella. Analyysi kohdistuu noita ominaisuuksia vastaaviin teemoihin eikä esimerkiksi suuntauksesta rajattuun tiettyyn ”tekstikorpuksen” saati suuntaukseen kokonaisuudessaan.

¹ Ks. esim. Palonen 1996, 1998, 2000a ja b, 2002a, b, Palonen ja Pulkkinen 2003, Palonen 2003a ja b, Soininen 2003 sekä Hyvärinen ym. 2003. Keskushenkilön nimen perusteella tehdyt viiteindeksihaun nojalla suuntaus on kansainvälisesti vahvassa kasvussa ajatellen huomattavampien

viitemäärin kohdistumista sen kansainvälisiin julkaisuihin. Erityisesti teos Palonen 2003a alkaa vähitellen korostua.

Artikkelin tavoitteet ovat seuraavat. Ensinnäkin, muodostetaan käsitystä siitä, millaisesta pyrki- myksestä suuntauksessa on ollut kysymys suhteessa vertailukohteisiin politiikan tutkimuksen piirissä. Sen sijaan tässä ei ole kysymys filosofisesta analyysistä. Näin rakennetaan perspektiiviä, josta käsin suuntausta tarkastellaan. Toiseksi täsmennetään tarkastelutapa, jolla suuntaukseen paneudutaan.

Artikkelin muut tavoitteet kohdistuvat analysoitavan suuntauksen valikoituihin piirteisiin. Suuntauksen piirissä on politisoitu ja historiallistettu muun muassa sanoja ja käsitteitä. Vastaavasti on kolmantena tavoitteena tutkia, eikö määrättyjä suuntauksen piirissä sovellettuja metakäsitteitä voitaisi analogiseen tapaan politisoida ja historiallistaa ja mitä tästä mahdollisesti seuraisi. Kohteiksi otetaan erityisesti 'essentialistisuus', 'nominalistisuus' ja 'kontingenssi'.

Artikkelin tavoitteiden nojalla siihen muodostuvat tietyt tarkastelutasot suhteessa tutkittavaan suuntaukseen. Kolmannen tavoitteen mukaan määrittyvä tarkastelutaso on suhteessa suuntaukseen "sisäisiin" ja samalla keskeisiin. Tuolta osin pohditaan, tulisiko kysymykseen suuntauksen omassa piirissä tavoitellun itserefleksiivisyyden syventäminen suhteessa tiettyihin sen metakäsitteistä. Suuntauksen omalla kielellä sanoen tässä tarkastelussa harjoitetaan 'teoriapolitikointia', jossa suuntausta tavallaan pakotetaan entistä enemmän sen itsestään piirtämän kuvan kaltaiseksi. Kantaa ei oteta siihen, ovatko suuntauksen piirissä omaksutut kannat kuten tietyllä tavalla ymmärretyn "essentialistisuuden" vastaisuus perusteltuja vai eivät. Vaikka kannat eivät olisi perusteltuja vaikkapa ammattifilosofien mielipiteiden mukaan, se ei olisi tämän tarkastelun vaan tarkasteltavan suuntauksen ongelma.

Toisen tavoitteen mukaan määrittyvä tarkastelutaso on suuntaukseen nähden "ulkoisempi". Suuntausta ei analysoida yksinomaan sen omin ehdoin, vaan rajaa käydään hermeneuttiseksi tunnustautuvaan suuntaan. Ensimmäisen tavoitteen mukaan määrittyvä, samoin "ulkoinen" tarkastelutaso suhteuttaa analysoitavaa suuntausta politiikan tutkimuksen muihin kenttiin.

Suuntauksen luonnehdintaa

Analysoitavan suuntauksen edustajat luonnehtivat töitään määreellä 'retorinen'. Valaisevaa on, mitä

retorisuus ei suuntauksen piirissä ole. Se ei ole ei-toivotuksi eikä moraalittomaksi katsottu poliittisuuden piirre. Retorisuutta ei redusoida verbaaliksi ilmaisua koristelevaksi "pelkäksi retoriikaksi". Toisin kuin äärimmäisissä "lingvistisissä käänteissä", siinä "retorisessa käänteessä", jonka edustajiksi suuntauksessa paikannutaan, kaihdetaan omi- naisuutta, jota suuntauksen piirissä kutsutaan *essentialistisuudeksi* tuon määreen eräässä merkityksessä (ks. Palonen 1996).²

'Retorinen' esiintyy analysoitavan suuntauksen piirissä määreenä kahdessa eri mielessä. Ensinnäkin se esiintyy määreenä tietyille seikoille, joita sen soveltajat identifioivat tarkastelunsa kohteista. Toiseksi se esiintyy määreenä tietyille operaatioille, joita he itsekin harjoittavat. Eräs analyttisistä työkaluista on retorinen figuuri nimeltä *paradiastole*. (Skinner 2002, 183–187, Palonen 2000, 22–24, Palonen 2003a, 161–169.)³ Otettakoon esimerkki. Suuntaukseen vaikuttanut Skinner (esim. 1998, 2003) on tutkinut *liber*-sanoja niiden 'vapauteen' viittaavilta osin. Toimijanimekkeisiin ja '-ismeihin' viittaavat sanaperheen osat ilmaisevat monissa kielissä "edistys-" ja "vapaamielisyyttä" sekä "demokraattisuutta" (Vierhaus 1982). Rorty (1989, ks. myös Jenkins 1995, 113) puolestaan hahmottaa *liberalistin* sallivana ja julmuudesta irtisanoutuvana poliittisena toimijafiguurina. Nimekkeen suojissa esiintyy kuitenkin myös "vapaa- mielisyyden" vastaisia toimijoita omistamisen vapauteen yksipuolisesti keskittyvine luonnonoikeudellisine liberalismitulkintoineen (Walther 1982, Ball & Dagger 1999, 47–91).

² Tämän kirjoittajan omat vastaavat kokemukset kertyivät semioottisten ja "postmodernien" otteiden sovelluksissa. Niissä tapahtuu sitä, mitä Ankersmit (2000, 167) osu- vasti kutsuu "intuition vastaiseksi kaiken todellisuuden lingvistiseksi haltuunotoksi". Essentialistisuutta tarkastellaan tarkemmin jäljempänä. Väärinkäsitysten välttämiseksi on korostettava, ettei tässä artikkelissa olla mitään erityistä mieltä essentialismin kysymyksistä. Sen sijaan vain tarkastellaan, mitä tarkasteltavassa suuntauksessa omaksutuista, määrättyllä tavalla ymmärrettyä essentialistisuutta kriti- koivista kannoista seuraa.

³ Skinner on niin paikantanut *paradiastoleja* tutkimis- taan teksteistä kuin muodostanut niitä uusia analyyseissään. Skinner paikantaa figuurin toimijahahmojen eettistä laatua koskevien väitteiden kumoamiseen esimerkiksi Machiavel- lilla (esim. 1984, luku XVI, 61–63). *Paradiastolella* kumotaan retorisesti politisoiden hahmojen yksinomaista – etenkin hyveellistä – "olemusta" koskevat väittämät.

Analysoitavan suuntauksen edustajat paneutuivat poliittisuuden kysymyksiin paljolti retorisuuden kautta. He tutkivat muun muassa, millaisella, heidän ”teoriapolitikoinniksi” kutsumallaan toiminnalla jotkut sanoista, sanastoista, käsitteistä ja retorisisista *topoksista* soveltajineen ovat kukista- neet vaihtoehtonsa ja vastustajansa.

Eräs tapa paikantaa tarkasteltavaa suuntausta alustavasti valtio-opin piiriin on seuraava. Suuntaus lähestymistapoineen poikkeaa oleellisesti sel- laisesta *poliittisesta filosofiasta*, joka edustajineen esiintyy aikakausien rajat ylittävien ”ikuisten” eli *perenniaalisten* totuuksien haltijana. Kenties nuo edustajat yrittävät myös päästä neuvomaan käytän- nön poliittisia toimijoita. Samoin lähestymistapa poikkeaa empiirisesti yleistämällä tai rationalis- tia malleja rakentamalla konstruoidusta ”moder- nista” *politiikan teoriasta*. Politikoinnin retorisine painotuksineen suuntaus on edustajiensa mukaan analoginen antiikin *sofistifilosofialle*.⁴ Strauss (1959, ks. myös Strauss 1988 sekä Drury 1988) tarkasteli kutakin orientaatioista ilmoittautuen niistä ensimmäisen kannattajaksi.⁵

Analysoitavan suuntauksen sovellusten piirissä liudennetaan eroja kolmen seikan kesken: tutki- muskohdetta koskevan teoreettisen tarkastelun, tutkimusprosessin metodologian ja tutkittavien poliittisten ilmiöiden. Liudentumista luonnehtii fi- guuri ’teoriapolitikointi’. Vastaava oletamus erit- täin pitkälle viedystä itsereflektiosta pyritään tässä artikkelissa asettamaan osin kyseenalaiseksi.

Analysoitavan suuntauksen metakieleen raken- tuu retorisen analyysin sanastoa kuten ’sana’, ’sa- nasto’, ’käsite’, ’intertekstuaalisuus’, ’tematisoin- ti’, retorinen ’figuuri’ sekä retorinen *topos*.⁶ Meta- kieleen lukeutuvat filosofisesta kielenkäytöstä esi- merkiksi ’essentialistinen’, ’nominalistinen’ ja ’kontingenssi’ sekä historiantutkimuksesta ’ana-

kronismi’ sekä ’kysymyksen ja vastauksen logiik- ka’. Samoin metakieltä luonnehtivat muun muas- sa sanat ’peli’, ’tila’ ja ’aika’ muunneltuihin ja yhdisteltuihin kuten ’temporalisointi’, ’pelitila’, ’ajallapellu’ ja sellaiset temporaalisuutta edellyt- tävät sanat kuin ’politisointi’. Monet sanoista esiintyvät myös saksan-, englannin- tai ranskan- kielisinä ja kenties ensi sijassa muulla kuin suo- men kielellä, kuten vastustajien hankkeiden ”tur- hauttaminen” tai ”mitätöinti”, *déjouer/déjouement*, *vereiteln/Vereitelung*.

Perspektiivi politiikan teoria- ja käsite- historian suomalaiseen suuntaukseen

Tutkiako kohteena olevaa teoria- ja käsitehistori- an suuntausta sen omin metodein? Suuntauksen tunnustamista sen omista virikelähteistä mainitta- koon teoria- ja käsitehistoriasta *Quentin Skinner* ja hänen kauttaan *J.L. Austinin* puheaktiteoria, retor- isen analyysin määrätty edustajat samoin kuin poliittisen käsitehistorian piiristä *J.G.A. Pocock* sekä *Reinhart Koselleck* (Palonen 2002b, 2003a, b). Suuntauksen piirissä on sen lähestymistapaa radi- kalisoitu Sartren käsityksin (Palonen 1998, 272– 287) kuitenkin kieltäen, että sen enempää Sartren kautta kuin muutenkaan olisi suodattunut vaikut- teita kaiketi poliittisena *persona non gratana* pide- tyiltä Heideggerilta. Vaikutteita suuntaukseen näyt- täisi kuitenkin juontuneen sekä Sartrelta että lisäk- si Koselleckilta (esim. 1985, vrt. Palonen erit. 2003b). Tärkeä on analysoitavalle suuntaukselle nyttemmin myös *Max Weberin* metodiikka ideaa- lityyppikonstruktioineen.

On useita syitä, miksei analysoitavan suuntauk- sen piirissä omaksuttuja tai kehiteltyjä lähestymis- tapoja ole sellaisinaan kelpuutettu tässä sovelleta- viksi. Ensinnäkin, suuntausta luonnehtii vaikuttei- den runsaus, moninaisuus, eri-ikäisyys ja erilainen kypsyysaste. Vaikutteitahan on suodattunut kriitti- sen rationalismin filosofiasta ja 1970-luvulta al- kaen. Toiseksi, minkä tahansa vaikutelähteen me- todisen lähestymistavan soveltaminen suuntauksen tarkasteluun olisi yksipuolista. Kolmanneksi, kes- keisin perustelu suuntauksen analysoinnille muilla kuin sen omilla metodisilla ehdoilla on seuraava. Voidaan asettaa kyseenalaiseksi käsitys siitä, että mikään suuntaus lähestymistapoineen voisi saa- vuttaa niin korkean itserefleksiivisyyden asteen, ettei siihen voitaisi luoda lisävalaistusta sovelta- malla muuta kuin sen omaa näkökulmaa. Vieläkin

⁴ Luonnehdintana ks. esim. Platon, *Protagoras*, 319a1– a2.

⁵ Oma kysymyksensä, jota ei tarkastella tässä, muodos- tuu ”straussilaisten” mahdollisesta vaikutusvallasta *George W. Bush Jr.*:n Yhdysvaltain liittovaltion hallinnossa.

⁶ *Topokset*, kirjaimellisesti ’paikat’, tekevät mahdollisik- si tematisoinnit, painotukset, aikaperspektiivin ja kielen- käytön monet eri lajityypit. *Toposten* hallinta luetaan van- hastaan retoriseen dialektiikkaan. *Topokset* halliten retori- kon katsottiin kykenevän uskottelemaan miltei kenelle ta- hansa lähes mitä tahansa. Vastaavasti *toposten* kytkennän poliittiseen analyysiin tarkastellun suuntauksen piirissä voi hyvinkin ymmärtää. (Molinié 1992.)

vähemmän mikään suuntaus lähestymistapoineen voi olla edustajilleen täysin transparentti perusasettamuksiaan myöten. Tämä ei kuitenkaan ole syytös siitä, että suuntauksen edustajat esiintyivät omnipotentteina, vaan ainoastaan hypoteesi siitä, että tässä tavoitteena olevalla relativointipyrkimyksellä on analyttistä potentiaalia.

Analysoitavan suuntauksen piirissä on ehdottomasti torjuttu sen oman lähestymistavan nimeäminen 'hermeneuttiseksi'. Juuri tämä kielto tekee houkuttelevaksi tutkia määrättyjen hermeneuttisten lähestymistapojen soveltuvuutta. Suuntauksen piirissä kiistetyt mutta kenties silti esiintyvät Heidegger-vaikutteet sekä Weberin metodologian tietty analogisuus määrättyjen hermeneutiikkojen kanssa (Oliver 1983) puoltavat nekin ryhtymistä hermeneuttiseen provokaatioon. Provokaatiota perustelee se mahdollisuus, että suuntauksessa olisi omaksuttu kapeutunut tulkinta siitä, mistä hermeneuttisessa tulkinnassa voi olla kysymys. "Provokaatio" kuuluu myös suuntauksen sovelluksissa esiintyviin retorisiin menettelytapoihin. Niinpä on johdonmukaista rakentaa uskonnon piiristä johtuvalle maksimille "kaikki, minkä tahdotte ihmisten tekevän teille, tehkää se heille". Vastaavasti testaitakoon, miten suuntaus kestää koettelu vastavanlaisilla kriteereillä kuin mitä se itse soveltaa kohteisiinsa.⁷

Niin hermeneuttisten kuin muiden lähestymistapojen tyypittely (Gallagher 1992, Vedder 2000) on kaavamaista, mutta tässä se valaisee sekä sovellettavaa että analysoitavaa lähestymistapaa. 'Hermeneuttiseksi' luonnehdittu pyrkimys kiteytyi 18. vuosisadalta lähtien tekstintulkinnan metodien tämentämiseksi ja niiden soveltamiseksi, jotta päädyttäisiin oletettuun "ainoaan oikeaan tulkintaan" kohdetekstien lausujien tarkoituksista (Scholtz 2001). Tulkintavan nykyvastineita on kutsuttu esimerkiksi *konservatiivis-hermeneuttisiksi*. Niitä muuten muistuttavat monet nykyiset 'laadulliset' metodikehittelmät eivätkä juuri edukseen (kritiikkinä ks. Schwandt 2000). Ensimmäisen tyyppin mukainen hermeneuttinen tulkintatapa ei tyydytä käsillä olevia analyysitarpeita. Ajatukseen ainoasta oikeasta tulkinnasta ei sitouduta sen enempää kohteena olevassa suuntauksessa.

⁷ Koskapa analysoitavan suuntauksen piirissä rohjetaan analysoida jopa uskonnollisten reformoijien retoriikkaa (esim. Palonen 2004), rohjettakoon tässä vastaavasti esittää viittaus Matt. 7:12.

Eräät analysoitavan suuntauksen piirteet ovat analogisia sen kanssa, mitä on toisinaan kutsuttu *radikaalihermeneutiikaksi*. Tunnetuiksi ovat tulleet Rortyn (1989) korostukset radikaalista kontingenssista nykyihmisen perustilanteena. Lähestymistapaan ajatus tuli Sartrelta. Suuntauksen piirissä korostuu myös 'peli' mutta retorisenä figurina eikä rationalististen valtio-opillisten tai muiden mallinrakentajien tapaan. Koselleckin kautta suodattuneet ilmeiset Heidegger-vaikutteet orientoivat suuntausta kohden pelkän kronologisuuden asemesta "varsinaiseksi" ymmärretyn historiallisuuden avaamia uusia tulkintamahdollisuuksia. Tämä merkitsee katkoksia suhteessa kulloiseenkin nykyhetkeen toisin kuin kronologisessa, anakronisessa arkiajattelussa, joka paneutuu historiaan vain senkertaisen nykyhetken näkökulmastaan (Palonen, esim. 2002a, 2003b). Heidegger kirjoittaa asiasta seuraavasti:

"Varsinainen historiallisuus ymmärtää historian mahdollisen 'toistoksi' ja tietää, että mahdollisuus palaa vain, jos eksistenssi on täällä *päättäväisessä* toistossa *kohtalokkaasti ja silmänräpäyksellisesti* avoin (Heidegger 2001, § 45, 285–290, § 75, 460–465, saksankielisessä tekstissä 231–235, 387–392)."⁸

Radikaalihermeneutiikan juuria on juonnettu Heideggerilta ja hänen kauttaan Nietzscheiltä, ja vervoja on seurattu Derridaan ja Foucault'hon. Vastaavat tulkintatavat ovat kuitenkin liian totalisoivia, jotta ne soveltuisivat käsillä olevaan tarkoitukseen. Niistä voidaan silti omaksua virikkeitä kuten kohteena olevassa suuntauksessa.

Nimekkeillä *filosofis-* ja *dialogis-hermeneuttinen* toisinaan viitatuissa tulkintatavoissa korostuu ymmärtäminen ihmistoiminnan yleispiirteinä sen sijaan, että ensi sijassa tähdättäisiin tulkintakykyisten metodien laadintaan ja niiden soveltamiseen. Analysoitavan suuntauksen omassa piirissä on siis korostettu "provokatorisuuden" suotavuut-

⁸ "Die eigentliche Geschichtlichkeit versteht die Geschichte als die 'Wiederkehr' des Möglichen und weiss darum, dass die Möglichkeit nur wiederkehrt, wenn die Existenz schicksalhaft- Augenblicklich für sie in den entschlossenen Wiederholung offen ist." Kursivoinnit ovat tämän kirjoittajan. – Suorat lainaukset esitetään tekstissä suomeksi ja alkuperäisteksti alaviitteessä mutta vain mikäli se on tässä harjoitettavalle tekstintulkinnalle tarpeen.

ta. Vastaavasti rakennettakoon tätä artikkelia tältä osin provokatorisesti seuraavalle metodologiselle ajatukselle. Toisin kuin analysoitavan suuntauksen piirissä esitettyjen käsitysten perusteella voisi ajatella, *Hans-Georg Gadamerin* hermeneuttinen lähestymistapa ei kenties olekaan siten kohtuuttomasti traditioriippuvainen, ettei sen tuella voitaisi analysoida tutkittavan suuntauksen piirissä omaksuttuja määrättyjä käsityksiä.

Gadamerin mukaan filosofis- ja dialogis-hermeneuttinen tulkitsija ponnistaa ennako-olettamuksistaan ja ennakkoluuloistaan, saksan kielen sanan *Vorurteil* kahtalaisen käytön mukaisesti. Hän suuntaa tulkintansa myös itseensä sikäli, että muo- vaa tulkintansa edetessä suhdettaan ymmärtämiensä kohteeseen ja samalla tuon kohteen suhdetta itseensä:

”Ymmärtämisessä on ensi sijassa kysymys siitä, että ymmärtää itsensä asianomaisessa asiassa” (Gadamer 1977, 59).⁹

Gadamer-lainaus luonnehtii tämän tekstin laatijan tulkintatilannetta suomalaisen valtio-opillisen teoriapolitiikoinnin eräänä osallisena. Tulkinta-asetelmaa luonnehtii samoin Gadamerin korostama vaikutushistoriallinen tietoisuus, *wirkungsgeschichtliches Bewusstsein* (Gadamer 1977, 61, 1990, 305–312, 366–367).¹⁰ Tulkitsijan historiallista tietoisuutta – josta hän ponnistaa tulkintaprojektinsa alussa ja joka muuntuu projektin myötä – ehdollistaa hänen oma historiallisuutensa. Tulkintaprosessin myötä niin tietoisuus kuin historiallisuus muuttuvat. Tulkintatapaan kuuluu etsiytyminen *dialogiin* kohdetekstien ja tätä kautta niiden laatijoiden kanssa kriittisyyden limittyessä ymmärtävyyden kanssa:

”Mielipiteet ovat tosin mahdollisuuksien muuttuvainen moninaisuus, mutta tuon moninaisuuden sisälläkään... ei kuitenkaan kaikki ole mahdollista (Gadamer 1977, 57).¹¹

⁹ ”Verstehen heisst primär: sich in der Sache verstehen”.

¹⁰ Sanaa *Wirkungsgeschichte* käytetään myös toisin kuin Gadamer tekee eli viittaamaan ylipäätään jonkin seikan yleisiin vaikutuksiin ajan myötä. Tuolla toisella tavalla sanaa käyttää esimerkiksi Ankersmit (2000, 156–157, 161).

¹¹ ”Meinungen sind zwar eine bewegliche Vielfalt von Möglichkeiten, aber innerhalb dieser Vielfalt des Meinbaren... ist doch nicht alles möglich.”

Tulkitsija joutuu luopumaan ennakkoluuloistaan ja -käsityksistään, jotta ylipäätään pääsee etenemään tulkintatyössään. Luopuminen koostuu loogiselta rakenteeltaan kysymyksestä, joka aukaisee ja pitää avoimina mahdollisuuksia ajatellen saatavia vastauksia. Tulkitsija kysyy, millaisiin kysymyksiin ovat olleet vastauspyrkimyksiä ne näkemykset, joita hän pyrkii tulkitsemaan. Miksi esimerkiksi käsitteiden referenssi saattaa muuttua tai miksi kenties omaksutaan uusia käsitteitä tai hylätään entisiä? Historiantutkimuksessa vastaava nimeke on ’kysymyksen ja vastauksen logiikka’. (Gadamer 1990, 304, 1979, Collingwood 1956, 269–274, Hyrkkänen 2002, 157–174.)

Tulkitsijan eteen avautuu kontingentti toimintatilanne. Tasapainotellen hän joutuu ottamaan huomioon tulkintansa kohteen sen kontekstitradiiossa soveltaen samalla etäännyttä ja objektiivovaa otetta, tarvittaessa toki toimien myös nimenomaisen tulkintaperiaatteiden ja -metodien tuella. Kohteen kontekstualisointi sen traditioon ei ehkä suistakaan tulkitsijaa ”konservatismiin”, kunhan etäännyisyys luo tulkitsijan ennakkokäsityksiä ja -luuloja kyseenalaistavia jännitteitä. Ne hyvinkin saattavat tulkitsijan projisioimaan vaihtoehtoisia tulkintamahdollisuuksia ja käyttämään niitä hyödyksi tulkintatyössään. Viitatus tasapainottelun Gadamer sijoittaa tarkastelutapansa keskiöön (Gadamer 1977, 60, vrt. 1990, 300–301, lainattu Heidegger-kohta sekä Ankersmit 2000, 166–167):

”Aika ei ole... kuilu, joka tulisi silloittaa,... vaan se on tapahtumisen kantava maaperä, jossa tulkintahetkellä tapahtuvalla ymmärtämisellä on juurensa.”¹²

Gadamer (1990, 311) kutsuu tulkinnassa tapahtuvaa ’horisonttien sulautumiseksi’, *Horizontverschmelzung*. Tulkinnassa muuttuu sekä se ”nykyisyyden” horisontti, josta käsin tulkitsija tulkitsee kohdettaan, että saatavissa olevien menneisyyden jäänteiden ansiosta nykyisyydessä tulkittavissa olevan ”menneisyyden” horisontti. Gadamer luonnehtii tulkintatoimintaa ’pelin’ kielikuvalla, jonka vastine esiintyy siis myös analysoitavan suuntauksen piirissä varsin samantyyppisessä merkityksessä. Tulkitsija ei selviä tehtävästään yksinomaan

¹² ”Die Zeit ist nicht... ein Abgrund, der überbrückt werden muss,... sondern sie ist... der tragende Grund des Gesehens, in dem das gegenwärtige Verstehen wurzelt.”

objektivoivilla tulkintaperiaatteilla ja -metodeilla, vaan hänen sallittava myös se, että tulinnan kohde vaikuttaa häneen. Pelillä ei voi olla ennalta asetettua tavoitetta, vaan pelataan niillä mahdollisuuksilla, joita peli tuo eteen. (Gadamer 1990, 109, 111.) Itsensäkin pelaaja joutuu panemaan peliin – ja niin myös tämänkertainen kirjoittaja-pelaaja:

”Kaikki pelaaminen on pelatuksi tulemista (Gadamer 1990, 112).”¹³

Nominalistisuuden ja essentialistisuuden monet mielet

Analysoitavan suuntauksen piirissä on ankarasti arvosteltu ”essentialistisuutta” ja vahvasti arvostettu ”nominalistisuutta”. Vastakkainasettelua voidaan politisoida ja historiallistaa rekonstruoiden sen juuria. Kysymys on *universaalien* (lat. *universalis*) ongelmana tunnetusta kiistakysymyksestä: ihmismielen kiteyttämien käsitteiden suhteesta seikkoihin, jollaisia paikannetaan sen ulkopuolelle (Klima 2000). Lyotard (1979) muuten samais-
taa universaalit siihen, mitä hän kutsuu ’suuriksi kertomuksiksi’ korostaen niiden ”postmodernia” murenemistä.

Platonilla aistittava maailma koostui yksittäisistä, nykykielellä *kontingenteista* seikoista, jotka voisivat olla toisinkin kuin sillä kertaa. Havaittavissa olevan ulkopuolelle Platon paikansi ”reaalisen”: vakaat ja ”itsessään” olevat seikat, *ontos on, eidokset*. Ne korkeintaan häivähtävät yksittäisiä seikkoja havainnoivan tarkastelijan mieleen ”alkukuvina”. Aristoteles puolestaan korosti etenemistä yksittäisseikkoja koskevasta havainnoista kohden ”olemusten” mukaisia abstrakteja muotoja, joiden mukaan havainnot jäsenyisivät.

Keskiajalla asetui toisiaan vastaan kaksi kantaa universaalien ongelmaan. *Tuomas Akvinolaiseen* paikannetun *realistisen* kannan mukaan esiintyisi yleisiä seikkoja, joita vastaisivat yleiset käsitteet ihmismieleessä. *William Occamilaiseen* paikannetun *nominalistisen* kannan mukaan ihmismieli muodostaisi käsitteet ottaen huomioon ulkoisen maailman objektit. Universaalit olisivat yleiskäsitteinä vain abstrahoivia *nimityksiä* keskinäisten samankaltaisuuksien luonnehtimille yksittäisten kon-

tingenttien seikkojen joukoille tai kontingenteille tapahtumien sarjoille. Occamin mukaan kukin käsite oli *toimintaa* intellektuaalisina akteina, joilla tehdään päätelmiä yksittäisten seikkojen joukkoa luonnehtivasta samankaltaisuudesta ja käytetään noita päätelmiä luonnehtimaan muitakin kuin alkuperäisiä seikkoja. Occamilla käsitteet sijoittuivat samanaikaisesti niin ”ajattelun” kuin ”käytännön” maailmaan. Jälkimmäisellä perusteella Occamin kantaa voi nykykielellä luonnehtia ’käsitenturalistiseksi’.¹⁴

Tarkasteltavan suuntauksen juurten kannalta tärkeä Popper (2000, 1957) halusi korvata vanhemman nimityksen ’realismi’ nimityksellä ’essentialismi’ katsoen, että filosofinen nominalistinen kanta olisi ”realistisempi” kuin ’filosofis-realistinen’ kanta.¹⁵ Sananjuuri *essentia* viittaa ’olemuksellisuuteen’. Popperin mukaan essentialistiselle kannalle päätnyt kaipaa *määritelmiä*, sillä hänelle kukin seikka on sitä minkä sen määritelmä ilmaisee: seikan luonteen, rakenneperiaatteen, dynamiikan tai lajityypin. *Essentian* johdosta seikka olisi sitä mitä tai minkä johdosta sillä olisi taipumus muuttua kohden tiettyä lopputilaa.¹⁶ Popper antoi essentialistisuuden vastaiselle tarkastelulleen myös poliittis-filosofista sisältöä vastustaen essentialistiksi paikantamiaan platonilaisia, hegeliläisiä ja marxilaisia oppirakennelmia. Niiden essentialismin hän paikansi muun muassa niiden finalistisiin valtiokäsityksiin.

Retoriset ”iskut” ja ”heitot” essentialistisuutta vastaan ovat tavallisia aikamme keskustelussa myös yhteiskuntatieteiden piirissä. Missä määrin on kuitenkin kysymys siitä essentialistisuudesta, jota Popper aikoinaan arvosteli? Popperin päävastustajat hänen avoimesta yhteiskunnasta kirjoittaessaan, marxismi ja natsismi, eivät ainakaan enää

¹⁴ Tähän liittyen Occam korosti, ettei merkki, *signum*, voisi tulla kysymykseen, ellei käsitteitä vastaavia yksittäistapauksia esiintyisi. Occamin esimerkkinä oli olutkapakan merkinä käytetty tynnyrinvanne. Siinä vaiheessa kun vanheet lakkasivat johdattamasta kapakoihin, ne samalla lakkasivat toimimasta merkinä.

¹⁵ Popperin ratkaisulla on myös se perusteensa, että nimitys ’filosofinen realismi’ viittaa antiikin ja keskiajan käytöstä poiketen nykyisin kantaan, jonka mukaan ajattelu voisi tavoittaa jonkin ”todellisuuden” suunnilleen sellaisena kuin se on. Vastakkainen kanta tunnetaan nykykielellä lähinnä ’skeptisiminä’.

¹⁶ Popper 1957, erityisesti luku I, osa 10, ”Essentialism versus Nominalism”.

¹³ ”Alles Spielen ist ein Gespieltwerden.”

ole voimissaan. Sekä jälkimmäinen että monelta osin edellinen olivat liiankin helppoja vastustajia sikäli kuin niissä esiintyi Popperin *historisistiseksi* kutsuma teleologinen käsitys, jonka mukaan historia etenisi kohden jotakin tiettyä lopputilaa.¹⁷

Essentialistisuutta vastaan asettuivat jo 19. vuosisadalla relativismi sekä Nietzsche filosofisine nihilismeineen. Kummallakin kannoista on edelleen ”postmoderneja” ja muita seuraajiaan. Aikanamme essentialistisuus haastaa nominalistista ja kontingenssia korostavaa ajattelua muuallakin kuin Popperin tarkastelemilla alueilla eli epistemologiassa ja historianfilosofiassa. Vallitsee asetelmia, joissa kohtaavat eettis-essentialistinen tai eettis-realistinen kanta ja toisaalta eettis-nominalistinen tai eettis-relativistinen kanta. Ilmaisun ’juridinen nominalismi’ alaan sijoittuu puolestaan esimerkiksi Weberin (1985a/1922, 29) tapaan ymmärretty valtio pakkoyhteisönä, jolla on hallussaan voimassa olevalla oikeudella legitimoitu fyysisen väkivallan monopoli alueellaan. Essentialistisesti valtiota luonnehdittaisiin, jos väitettäisiin esimerkiksi hegeliläiseen tapaan, että sillä olisivat määrätty tarkoitukset.

Nimitykset ’nominalismi’ ja ’nominalistinen’ ansaitsisivat tarkan teoria- ja käsitehistoriallisen analyysin.¹⁸ Sama koskee ’essentialismia’ ja ’essentialistisuutta’.¹⁹ Tässä yhteydessä vähempi riittää ottaen huomioon tarkastelun tarkoituksen.

¹⁷ Sanaa ’essentialismi’ käytetään tieteellisessäkin tekstissä valitettavan usein tyystin epämääräisesti. Sanan monista merkityksistä tehdään selkoa tämän artikkelin eri osissa. – Popper (1957, 3) kutsuu ’historisismiksi’ pyrkimystä laatia historiallisia ennusteita.

¹⁸ Olisi analysoitava esimerkiksi seuraavia seikkoja. Occamilainen itse ei kutsunut kantaansa ’nominalistiseksi’, joskin nimitys ilmaantui pian hänen kuoltuaan. Tuolloin esiintyi myös nimitys ’termistinen’. Filosofisessa nykykielellä Occamin kanta on ’konseptualismia’ tai ’konseptualistista realismia’. Määrettä ’realistinen’ perustelee se, ettei Occam kiistänyt ihmismielen ulkopuolisen maailman olemassaoloa vaan ainoastaan ihmismielen ulkopuoliset universaalit. Sana ’realismi’ viittaa vastaavasti varsin erilaisiin piirteisiin ja katsomuksiin.

¹⁹ Edellä viitattu kritiikki ei sellaisenaan kohdistu esimerkiksi fenomenologisen filosofian essentialistisuuteen (ks. Mohanty 1997). Yleisessä filosofisessa kielenkäytössä tunnetaan myös ”mahdollisten maailmojen semantiikan” mukainen *predikaattiesentialistinen* kanta. Sekään ei tässä ole tarkastelun kohteena. (Klima 2002.) Omaan ”arvottomuuteensa” voidaan jättää kanta, että essentialistisuuden vastustus vääjäämättä olisi essentialistisuutta (esim. Gray 1978, 402).

Aikanamme ilmaantuu myös uusia essentialistisia ja historisistisiä kantoja. Huomiota herätti 1990-luvun alussa Fukuyaman (1991) kristillislähtöistä lopun aikojen retorista figuuria ”poliittisena teologiana” soveltava teesi historian lopusta liberaalin demokratian näköjään peruuttamattoman voiton myötä. Fukuyama vaati myös ankaraa harvennusta liberaalin demokratian kansalaisten keskuudessa osana vastaavaa essentialistista loppuratkaisua.²⁰

”Amerikassa on joukko ihmisiä, jotka omistavat elämänsä eriarvoisuuden... täydelliselle poistamiselle... Tuleva vasemmistouhka liberaalille demokratialle pukeutuu todennäköisesti liberalismiin asuun... ..Itsenäisyysjulistuksessa ja perustuslaissa määritellyt perusoikeudet supistuvat vakavasti siksi, että saatetaan voimaan laadittuja uusia oikeuksia, joiden tavoitteena on entistä syvemmälle käypä eriarvoisuuksien poistaminen yhteiskunnasta” (Fukuyama 1991, 295–296).

’Postmoderniksi’ kutsutussa keskustelussa essentialistisuuden vastaisuus yhtyy usein *foundationalistisuudeksi* kutsuttuihin seikkoihin kohdistuvaan vastustukseen – ilman, että tarkoitettaisiin, että olisi kysymys yhdestä ja samasta asiasta. On kirjoittajia, jotka ovat käyneet nimenomaan foundationalistisuutta ja sen useimmin mainittuja rationalistisia ja empiristisiä muunnelmia vastaan. Crook (1991, 181–) erottaa foundationalistisuutta analysoidessaan alla tarkasteltavan ”kohde-essentialistisuuden” tietynlaisen vastineen: pyrkimyksen rakentaa sellaiselle perustalle kuin ”yhteiskunnan” olemassaoloa koskevalle olettamukselle. Samoin hän paikantaa vastineen alla tarkasteltavalle ”lähestymistatapaessentialisuudelle” oletamuksissa jonkin *metodin* primaariudesta. Lisäksi Crook tarkastelee ”kehityksen” jonkin tietyn *lopputilan* olettavaa foundationalistisuutta eli popperilaisittain historisismia sekä foundationalistisuutta, joka rakentaa jollekin *traditiolle*, mikä tässä sovellettavan kielenkäytön mukaan olisi eräs laji kohde-essentialistisuutta. Pällekkäisyyksien johdosta foundationalistisuutta ei tarkastella tässä erikseen. Analysoitava suuntaus ei sitä paitsi ole rakentunut foundationalistisuuden vaan essentialistisuuden kritiikille. Tosin sitä on eräässä arvioissa tarkastel-

²⁰ Tämän kirjoittajan suomennos.

tu 'post-foundationalistisen paradigman' edustajana (Marchart 2000).

Analysoitavan suuntauksen piirissä on sen kehkeytymisen varhaisvaiheista alkaen oltu nominalistisella ja vastaavasti anti-essentialistisella kannalla etenkin episteemisesti mutta myös eettisesti. Lisänsä ovat antaneet Occamilaisen 'käsitennaturalistisuutta' muistuttavat virikkeet Koselleckilta (mm. 1985). Hänkin paikantaa kunkin käsitteen samanaikaisesti sekä ajattelun että toiminnan maailmaan korostaen kiintoisimpien käsitteiden referentiaalista monikerroksisuutta ja vastaavaa monitulkintaisuutta, eri-ikäisten käsitteiden *Gleichzeitigkeiten des Ungleichzeitigen* -rinnakkaineloa sekä vastaavaa hankalaa mutta samalla haasteellista tulkittavuutta. Koselleckin – ja analysoitavan suuntauksen – metodologia on naturalistinen sikäli, että aineistona ovat tutkittavia käsitteitä vastaavien sanojen esiintymistapaukset lähdeteksteissä.²¹

Kohde- ja lähestymistapanominalistisuus ja -essentialistisuus

Erotettakoon nominalistisuutta ja essentialistisuutta koskevaa tarkastelua varten toisistaan tulkinnan "objektikohtio", "predikaattikohtio" ja "subjektikohtio". Tämä vastaa luonnollisen kielen täydellisten transitiivilauseiden rakennetta. Jaottelu rakentuu myös Gadamerin toteuttamaan tarkasteluun (1977, 1990).

Subjektikohtiolla on kysymys tutkijan tai muun tulkitsijan "elämäntapaessentialisuudesta" vastaan "elämäntapanominalistisuudesta". Kohtiota voitaisiin tarkastella esimerkiksi Sartren ja Weberin ajatusten tuella, kuten lähestymistavan piirissä on tehtykin. Näkökulmia voitaisiin avata myös heiddeggerläisittäin tai nietzscheläisittäin tai ottamalla huomioon sanan *topos* käsitehistoria (Hadot 1995). Eräs alustava havainto on se, että ajattelijan saattaa olla vaikeaa soveltaa filosofisten ja teoreettisten katsomustensa mukaista lähestymistapaansa itseensä ja lähimpiinsä siten kuin varsinaisiin kohteisiinsa ainakaan ilman, että hän joutuisi jälkikäteen pohtimaan tekojensa oikeutusta (ks. de Beauvoir ja Sartre 1976, 120).²²

²¹ Ks. Koselleck (1991), joka tarkastelee useiden käsitteiden muuttuvuutta ja monitulkintaisuutta saksalaisessa käsitehistoriassa. Vrt. Klaes 2002.

²² Esimerkin taustalla on se seikka, että ilmeisesti osin leikkillisesti de Beauvoir ja Sartre viittasivat keskinäiseen

Tarkasteltakoon ensin *kohde-essentialistisuutta*, jota voi kutsua myös 'ontologiseksi essentialistisuudeksi'. Esimerkit ovat tietynä "vieraannuttamiseksi" yleisvaltio-opillisten asemasta lähinnä "erityisvaltio-opillisia", perinteisen *besondere Staatslehren* alueelta, ja erityisesti "poliittisesta ekonomiasta" (vrt. Klaes 2002).²³

Aloitettakoon "taloudellisten välttämättömyyksiä" teemasta ja samalla poliittis-retorisesta "välttämättömyyspuheesta". Välttämättömyyspuhe voi kohdistua välittömästi käsillä olevaan nykyhetkeen, menneisyydessä vallinneiksi katsottuihin välttämättömyyksiin tai tulevaisuuteen. Tuo puhe viittaa nimellä 'tulevaisuus' kohteeseen, jota typistetään vaihtoehdotomaksi sellaisilla määreillä kuin 'väestön vanheneminen' tai 'eläkepommi' ja paikantamalla vakaviksi esitetyt uhkat tulevaan kalenterikronologiaan. Varsinainen taloustiede tuskin tukee varauksettomasti käsitystä mistään tietyistä taloudellisista välttämättömyyksistä. Ammattitaloustieteilijät ovat keskenään erimielisiä eikä heidän enemmistönsä "huutokuoro" anna varmaa todistusta heidän koko joukkonsa käsityksistä.

Saattaako taloustieteilijä esiintyä ikään kuin hänen abstraktit mallinsa olisivat platonilaisten *eidosten* vastineita? Otettakoon esimerkki. Taloustieteet ja niiden laajennukset valtio-opin ja sosiaalitieteiden rational choice -sovelluksiin koostuvat paljolti "itseliikuntoisesta" joskin teknistä taituruutta, itsekuria ja kognitiivista älykkyyttä vaativasta yhä uusien formaalimallien generoinnista pääosin deduktiivisesti. Oletettakoon, että taloustieteilijä tai viitattu "rat choicer" laatii differentiaalilaskennan osittaisderivoinnilla ratkaisemansa formaalin mallin siitä, että johtaessaan arkista yhteiskuntapolitiikkaa kansan valitsemille edustajille vastuussa olevat eksekutiivipoliitikot toimivat oman etunsa kannustamina siten, että julkiset talousarviot ja vastaavasti kansalaisten verorasitus

suhteeseensa määreellä *essentiel* ja kummankin muihin myös intiimeihin suhteisiin nimityksellä *contingent*.

²³ Vaihtoehtoinen valtio-opin alue olisi ollut esimerkiksi nationalismin, kansallisten identiteettien ja lähiaihepiirien tutkimus, jonka piirissä essentialismin teema on varsin tavallinen, ks. esim. Conversi 2004. Mainittakoon, että viitatusta aihepiirissä 'essentialistisuuden' ja 'foundationalistisuuden' käsitteet saavat rinnalleen vielä kolmannen lähikäsitteen nimittäin 'primordialistisuuden'. Ilmeisen käsitteviidakon valtio-opillinen analysointi ei kuitenkaan kuulu tämän artikkelin tehtäviin.

kasvavat suuremmiksi kuin olisi taloudellisesti tehokasta (Niskanen 1971, asiasta laajemmin Mueller 2002). Eikö taloustieteilijä – saati hänen ajatustensa soveltaja – saata luiskahtaa tästä ”olemusajatteluun”? Siihen sisältyisi ”poliitikkoihin” ja johtaviin ”byrokraatteihin” kohdistuva eettinen tuomio toimenpidesuosituksineen, jotka tähtäävät tuollaisten toimijoiden vaikutuspiirin minimointiin ja jopa heidän eliminointiinsa toimijoiden joukosta.

Eikö taloustieteilijä saata esiintyä myös ikään kuin hänen induktiiviset yleistyksensä eivät olisi induktiivisen päättelyn kontingenssin alaisia? Onhan talouden nimissä on harjoitettu nimenomaista ja julkilausuttua *depolitisointia* irrottaen erityisen vaativaksi katsottua asiantuntemusta edellyttäviä aihepiirejä ”poliittisesta” – ja sellaisena epävaakaaksi katsotusta – päätöksenteosta kuten Euroopan rahapolitiikassa (Burnham 2002).

Kohde-essentialistisuuden ohella tarkasteltakoon *lähestymistapaessentialisuutta*, jota voidaan kutsua myös ’episteemiseksi’ tai ’epistemologiseksi’ essentialistisuudeksi. Jälkimmäistä voidaan paikantaa esimerkiksi rationalismin piiristä. Poliittisista ekonomisteista *Friedrich A. v. Hayekia* tuskin voidaan pitää kohde-essentialistisena. Vastustihan hän vuosikymmenet ”yhteiskunnan” nimissä toteutettuja ohjailupyrkimyksiä korostaen sen sijaan spontaaneja prosesseja. *Michael Oakeshott* löysi kuitenkin aihetta arvosteluun:

”Suunnitelma kaiken suunnittelun vastustamiseksi saattaa olla parempi kuin sen vastakohta, mutta kumpikin kuuluu samaan politikointityyliin” (Oakeshott 1991a, 26).

Hayek väitti konservatiiviseen tapaan tähdentäneensä nimenomaan Britannian olojen soveltuvuutta briteille (Pirie 1987). Silti Hayekin käsityksistä kuvastuu myös ”ei-konservatiivinen” nimitäin ”liberalistinen” pyrkimys etsiä perusteluja asioiden muuttamiselle tai niiden jättämiselle silleen sen sijaan, että asiat jätettäisiin konservatiivisesti spontaanien mekanismien huomaan. Oakeshott oli Hayekia nominalistisempi; hänen argumentointiaan ei luonnehtinut edes lähestymistavan essentialistisuus.

Oman kysymyksensä muodostaa se, missä määrin Hayekin toteuttama nominalistinen *kohdetarkastelu on reseptioissaan* muuntunut edelleen ”essentialistiseen” suuntaan. ”Essentialistisoiden”

Oakeshottin on väitetty olleen yksi ”thatcherismin” oppi-ististä. Hän ei kuitenkaan sen enempää kuin Hayek voinut määrätä, kuinka muut tulkitsevat ja soveltavat hänen ajatuksiaan ja mitä vaikutuksia tästä lopulta koituu.

Hayekilta on juonnettu *Margaret Thatcherin* lentäväksi muodostunut lausahdus *Who is society? There is no such thing! There are individual men and women and there are families...*. Lausahdus on nominalistinen hylätessään tietyn kollektiivikäsityksen (Soininen 2003, Hayek esim. 1998, 153–).²⁴ Lakkauttiko Thatcher kuitenkaan brittiläisen ”yhteiskunnan”? Ei hän sitä lakkauttanut, vaan *society* pikemminkin korvautui sellaisilla sanoilla kuin *the British people* tai *community* tai liudentui ydinperheen korostuksiin (Fairclough 1989, 178–182).

Nominalistisiakin kannanilmaisuja voidaan tutkia siltä kannalta, missä määrin ne asemoituvat siirroiksi poliittis-retorisissa peleissä. Ne eivät kenties tosiaankaan jää ”pelkäksi retoriikaksi”, vaan ne saattavat vaikuttaa poliittisina voimina luoden uhkia ja hajaannusta yhtäälle ja toivoa ja vakuuttautuneisuutta toisaalle. Saattaako ilminominalistisuus peittää tosiasiallisia, kenties hyvinkin essentialistisia aikeita? Esimerkiksi thatcherlaisesta poliittisesta retoriikasta on kysytty, missä määrin se itse asiassa oli varsin erilaisista aineksista koostunutta ”aatepuuroa”. Siitä on paikannettu niin essentialistis-konservatiivisia, 1900-luvun alun uusliberalismia elvyttäneitä kuin moralisoiden emootioita nostattavia populistisia tihentymiä (Fairclough 1989, 177). Omia ja taustajoukkojensa kutomia retorisia luomuksia Thatcher tarjoili varsin menestyksellisesti erilaisina annoksina eri tilanteissa eri yleisöilleen, kunnes hän haksautti vallantäyteiseen sokaistuneisuuteen saaden puoletoverinsa vastaansa vuonna 1990.

Hayek-tarkastelu tuoreempine brittiläajennuksineen korostaa poliittis-teoreettisen tulkinnan ja sen haasteiden moniulotteisuutta. Itse asiassa tulkitsijan tulisi erottaa yhtäältä kirjoittajan taustakonteksti ja se mitä hän kirjoitti, kirjoittajan motiivit ja hänen ja muiden jälkiselitykset sekä kirjoittajan aikomukset ja ne aiottua vähäpätöisemmät tulokset, jotka hän sai aikaan väistämättä puutteellisella kompetenssillaan. Lopulta olisi eroteltava tekstit, aikalaiskommentaarit ja myöhemmät kommentaarit, kunkin tekstin varhaiset käyttötavat ja käytöryitykset ja lopulta tekstin ja sen käyttötapojen

²⁴ Tekstitarkasti ks. Thatcher 1987.

välittömät ja myöhemmät vaikutukset. Soveltuvien muutoksien pohdinnat pätevät paitsi tekstejä myös poliittista puhetta koskevaan analyysiin.

Tulkitsija saattaa joutua tehtävässään suoranaiseen essentialistisuuksien viidakkoon. Valtio-opin teoreetikoista *Carl Schmitt* soveltuu esimerkiksi. Hänen ajatuksiaan on omaksuttu, sovellettu ja pyrittä käyttämään hyväksi niin ”oikeiston” kuin ”vasemmiston” ja lisäksi monentyyppisen ”radikalismien” piirissä (Thornhill 2000). Vähemmän äärimmäisiä esimerkkejä ovat Sartre, Oakeshott ja Hayek. Eräät kirjoittajat ovat pyrkineet riisumaan Schmittista natsileimaa. Sartresta on hangattu kommunistin, Oakeshottista essentialistisen konservatiivin ja Hayekista ylipäättään konservatiivin tahroja. Komplikaatiot huomioon ottaen on ymmärrettävää, että analysoitavan suuntauksen piirissä on vältetty analysoimasta tutkittujen tekstien reseptiä, vaikka jossakin määrin myös sitä on harjoitettu (Palonen 2003b, 310–317).

Nominalistisuus pysyvyyden, muuttuvuuden ja uhanalaisuuden oloissa

Eetikot ovat usein tarkastelleet poliittisia olosuhteita, jotka ovat sinänsä kuriositeetteja. Sen enempää nykysuomalaisen tutkijan kuin muun kansalaisen arkielämässä tuskin ilmaantuu sellaisia äärimmäisiä eettisiä ratkaisutilanteita kuin natsivirkamiehelle *Adolf Eichmannille*. Tätä ei prinssiippi ’käskyjen noudattaminen’ suinkaan immunisoinut jälkiarvioinnilta (Arendt 1994). Harva joutuu sen enempää tilanteisiin, jotka muistuttaisivat eetikkoja samoin askarruttavia kansanmurha-, terrorismi- tai keskitysleirioloja. Poliittikan tutkimusta on oloissamme hyvinkin mahdollista harjoittaa puutumatta poliittis-eettisessä keskustelussa kiisteltäisiin moninaisiin ja vaihteleviin kysymyksiin.

Myös Suomen valtio-opillisen älymystön keskuuteen saapui tai levisi viimeistään 1990-luvulla ”uusien” näkemyksiä, joista monilla on niin kohdekuin lähestymistapamielessä nominalistisia piirteitä. Onko vastaava käsitteellinen ja poliittinen innovointi kuitenkin toteutunut aivan vailla essentialistisuutta? Missä määrin kommunistista, kansandemokraattista ja vasemmistososiaalidemokraattista marxilaista essentialistisuutta on korvautunut yleisellä kohde-essentialisuudella kuten ”uusliberaalilla” tai ”neokonservatiivisella” tai partikularistisemmalla kuten ”vihreällä”, gender-pohjaisella tai seksuaalinen preferenssi -pohjaisella? Entä

mitä tulisi ajatella laajalle levinneestä ”rational choice” -lähestymistapaessentialistisudesta?

’Uusliberalismi’ kannustaa käsitehistorialliseen retorisen-poliittiseen esimerkkiin. Tuota sanaa vastaavan käsitteen alaan paikannettiin maassamme jo 1920-luvulla muun muassa Hayekin opettajan *Ludwig v. Misesin* työt (Suviranta 1924, 477–478). Niin Suvirannan kuin uudempien kirjoittajien kuvauksissa ’uusliberalismien’ alaan on kuitenkin sijoitettu ilmiöitä, jotka sopisivat myös nimekkeen ’sosiaaliliberalismi’ alaan. Niistä keskeisimmät koostuvat ”valtion” legitimeiksi katsotuista korjaavista täydentävistä toimista, elleivät markkinat toimi.²⁵ Poliittis-retorisen uudelleen kuvauksen näkökulmasta on kuitenkin kysyttävä, luonnehtiiko sanotta *kaikkien* vastaavanlaisia kysymyksiä tarkastelleiden kirjoittajien käsityksiä saati kaikkia *sovelluksia*? ’Kohdenominalistinen’ teoreetikko tai käytännön poliittinen toimija, joita kumpaakin voinee hyvin luonnehtia määreellä ’uusliberalistinen’, tähdännee toimiviin täydellisen kilpailun markkinoihin. Onko tämä kuitenkin *jokaisen* vastaavalla tavoin julkisuudessa *esiintyvän* toimijatahon *perimmäinen* tavoite? Entä jos toimija soveltaa vaikkapa Straussin (1988) suosittelemaa poliittis-retorista strategiaa, jonka mukaan poliittisten toimijoiden on peitettävä aikeensa, tekonsa ja niiden seuraukset, jos he katsovat sisäistäneensä asianomaisen *poliksen* etujen ajamisen periaatteet siten kuin he itse ne tulkitsevat?²⁶

Eikö vapaus niin kohde- kuin lähestymistapaessentialistisuudesta vaadi varsin huomattavaa olojen vakautta? Joka tapauksessa ainakin Oakeshott (1991b) korosti brittikonservatismissa arvostettuja perinteisistä kansallisia oloja. Myös Hayek ansaitisi vastoin omia väitteitään konservatiivin leimaa. Hänhän päätyi korostamaan, ettei ollut yhteiskunnan rationalistisen ohjailun hävittämiseen tähtävien rationalististen yhteiskuntareformien kaavaliija, jolloin hän olisi ollut omienkin näkemystensä kannalta utopisti. Niinpä hänkin asetti referenssiksi brittiperinteen.

²⁵ Tämä vastaa oppikirjataloustieteen mainitsemia perusteluja kuten teknis-taloudelliset monopolisoitumistapaukset, taloudellisen toiminnan sellaiset ulkoisvaikutukset, joita markkinat eivät onnistu ”sisäistämään”, sekä taloudellista tehottomuutta aiheuttavaksi katsottu markkinatoimijoilla olevan informaation epätäydellisyys.

²⁶ Taustalle sijoittuu ilmeisesti asianomaisten oletama intellektuaalisesta ja eettisestä tietynlaisesta esikoisoikeudesta.

'Innovointi' viittaa neutraalissa mielessä minkä tahansa ennen esiintymättömän saattamiseen käyttöön joissakin uusissa yhteyksissä. Monet välittömiltä lähteiltään brittiläiset poliittiset – ja monessa tapauksessa ”depolitisivat” – sanasto- ja käsite-innovaatiot ovat rantautuneet Suomeen etenkin 1980-luvulta alkaen. Valtio-opissa niiden suurin tiheyttä on sijoittunut erityisvaltio-opissa hallinto-oppiin ja sen lievealueille kuten maassamme maailman kaikista muista maista poiketen esiintyvään kansalliseen erikoisuuteen ”hallintotieteisiin”. Entä jos tuolloisesta innovoinnista onkin seurauksena suoranaista sekaannusta lähde- ja kohdemaan olojen erilaisuuden johdosta tai ainakin siksi, ettei rationalistinen toimeenpanotapa ota huomioon riittävästi huomioon erilaisia soveltamiskonteksteja? Olipa kohde- ja lähestymistapainominalistisen kannan omaksunut konservatiivi tai ei, hänen on johdonmukaista pitää sanottua innovointia utopistisena, harhautuneena ja potentiaalisesti vahingollisena ja arvostella, vastustaa, ”turhauttaa” ja mitätöidä sen sovelluksia ja soveltajia.²⁷

Nominalistiset kannat omaksunut saattaa joutua kohtaamaan *erilaisia*, rinnan esiintyviä essentialistisia kantoja sovelluksineen. Analysoitavan suuntauksen piirissä esitetyn perusteella päätellen hän asettunee niistä hegemonisimpia, hegemoniahakuisimpia ja universalisoivimpia vastaan. Samoin hän asettunee niistä miedoimpien ja vakiintumattomimpien puolelle vaalien ja laajentaen siten pelivaraansa ja -tilaansa. Samoin hän ottanee huomioon tilanne-, hetki- ja kausikohtaisesti kulloisetkin joskin kenties väistyvät välttämättömyydet ja

²⁷ Erityisvaltio-opin hallinto-opin havaintopiiri tarjoaa asiasta rikasta aineistoa. *Führerprinzip* (esim. Czada 1995) on palannut ’yksilöjohtamisena’, *empowerment of managers* -oppina ja ’johtamisen ammattimaistamisena’. Teknisten ilmausten kuten *accountability*’ tilivelvollisuus’ tai *value for money*’ vastinetta verorahoille’ poliittis-poleemisesta tai tyystin reflektioimattomasta käytöstä on kenties suoranaisia valtopoliittisia seurauksia. Samoin esiintyy monitulkintaisten sanojen kuten *governance* ja ’verkosto’ poliittista uskäyttöä. Yleinen talousalan ja liikkeenjohtoalan käsitehistoria vaihtuvine muoti-ilmiöineen nivoutuu hallinto-opilliseen vastineeseensa (Klaes 2002, Abrahamson ja Fairchild 1999). Pollitt (esim. 2000) on harvoja hallinto-oppeineita, jotka ovat kiinnittäneet huomiota tässä tarkastellun innovoinnin poliittis-retorisiiin piirteisiin. Ks. Patomäki (2005) esimerkkinä siitä, kuinka vaikeaa on ajoissa reagoida viitattuun, kenties hyvinkin kyseenalaiseen innovointiin torjuen edes sen karkeimpia piirteitä.

määrättyjen toimintatapojen vaihtoehtojaan paremman – tai vähemmän huonon – perusteltavuuden. Kytkenät tästä ”elämäntapaessentialistisuuden” teemaan ovat ilmeiset.

Nominalistinen kanta on omalla tavallaan armoston. Se ei salli sen omaksuneen sitoutua ensimmäiseenkin ”arvoon”. Jokaista oman arvosidonnaisuutensa häivääkin hänen tulee epäillä pelkäksi kontingentiksi omituisuudekseen tai päähänpälkähdyksekseen. Weber (1985b, 612–613, 604) luonnehti asiaa:

”Aikamme kohtalona on... rationalisoitumiseen ja intellektualisoitumiseen liittyen... maailman lumouksen haihtuminen (*Enzauberung der Welt*). ... Ylevimmät arvot syrjäytyvät julkisuudesta... mystisyyteen tai... ihmissuhteiden intiimiyteen. ... Heittäytykäämme... kohdataksemme ’ajan vaatimukset’ niin ihmisinä kuin ammatillisesti, sillä sehän on... helppoa, jos... jokainen löytää sen demonin, jonka hallussa ovat juuri *hänen* elämänsä langat, ja tottelee tuota demonia. ... On kuin vanhassa... maailmassa, mutta toisessa mielessä. Kuten helteeni ajoittain uhrasi Afroditelle ja toisinaan Apollolle ja... kaikki... uhrasivat kaupunkinsa jumalille, nykyään toimimme lumouksesta ja myyttisyydestä riisuuntuneina mutta käyttäytymisemme sisäiseltä todellisuudelta joustavina. ... Jumalia ja niiden... taistelua vallitsee kohtalo eikä ainakaan mikään ’tiede’. ... Kysymyksessä on vailla arvoja oleva eettisyys...: ihminen joutuu valitsemaan... ”

Tässä yhteydessä voidaan kiinnittää huomiota myös seikkaan, jonka *Urho Kekkonen* (1934) Saksassa tutkimusta harjoitettuaan nimesi ’demokratian itsepuolustukseksi’. ’Demokratia’ ei kenties ole vain sellainen abstrakti yleiskäsite, ettei nominalistisimminkin asioita tarkasteleva saattaisi aktiivisesti puolustaa ainakin osaa siitä, mihin käsite viittaa. Demokratiaan ja sen menettelytapoihin sitoutuneiden nominalististenkaan toimijoiden ei tarvinne sallia – Britanniassa, Yhdysvalloissa, Suomessa eikä muualla – sitä, että demokratian vastustajat saisivat vallan haltuunsa poliittis-demokraattisin menettelytavoin, mutta sitten käyttäisivät valtaansa heikentääkseen demokratiaa ja jopa lakkauttaakseen sen. Nominalistisesti suuntautuneen olisi johdonmukaista asettua puolustamaan demokratiaa myös mikäli sen kumoamiseen tähtäävät pyrkivät saattamaan sen sekasortoon, olivatpa heidän argumenttinsa mitkä tahansa, kansalli-

siin etuihin viittaavista taloudellis-rationalistisiin. Jälkimmäisiin vetoaa äärimmäisellä tavalla Yhdysvalloissa omistamisen vapauden luonnonoikeudellisuuden äärimmilleen kärjistänyt 'leninistisenä liberalismina' tunnettu suuntaus. Kyllästettyään etujoukkonsa opillaan ja taottuaan sen rikkumattoman tiiviiksi bolševikkitaipaan suuntauksen edustajat ensin edistäisivät hyvinvointiliberalistisen valtion joutumista sekasortoon ja sitten vallan käsiin, sillä saatuaan estäisivät peruuttamattomasti sen, että kukistetut koskaan palaisivat "vallankahvaan" (Barry 1984, 50–51).²⁸

Jos demokratian säilyminen joutuisi uhanalaiseksi, oloihin alkujaan tyytyväisinkin kohdenominalistinen konservatiivi oletettavasti yhtyisi vastarintaan. Toisin toimisi kohde-essentialistinen konservatiivi, esiintyvä hän 'konservatiivina' tai jonkin muun nimekkeen omaksuneena kuten 'uutena klassisena liberalistina'. Hän yhtyisi demokratian ja sen menettelytapojen lakkauttajiin tavoittelemansa *essentian* saavuttamiseksi. Samoin tekisi luonnonoikeudellisesti kantansa perusteleva omistamisen vapautta korostava liberalisti, kunhan jäljelle jäisivät yksityisomistuksen ja markkinatalouden takaavan oikeusjärjestyksen rippeet.

Kontingenssi: sittenkin vain suhteellisesti rajoittamaton

Analysoitavassa suuntauksessa 'nominalistisuus' esiintyy myös synonyyminä syntaktisesti sinänsä aivan erilaiselle sanalle 'kontingenssi'. Vailla tarvetta varsinaiseen käsitehistorialliseen analyysiin rekonstruoidakoon tässä eräitä kontingenssin juuria ja niiden versoja. Vastaava kasvusto on vanhempi ja laajempi kuin voisi päätellä sillä perusteella, että 'kontingenssi' on kuulunut "postmodernin" kielenkäytön "voodoo"-luonteisiin muotisanoihin. Paitsi että jo muutama vuosikymmen sitten sana esiintyi filosofisessa kielenkäytössä (esim. Gallie 1963, 182–186), nykyisinkin ymmärrettävillä sen käyttötavoilla on ikää hyvinkin 700 vuotta.

Edellä viitattu Occamilainen (2000, Coleman 1999) esiintyy kirjallisuudessa debatöörinä viitatus Akvinolaisen käsityksiä vastaan myös kontingenssin merkeissä. Occamilainen paikantuu filosofina historiassa nominalismin *via modernan* edustajaksi essentialistista *via antiquaa* vastaan. Hän

asetti *libertasin* ja *contingentian* vastaan Akvinolaisen korostamaa *necessitasia*. Akvinolaisella välttämättömyydet rakentavat sen, mitä ihmisen tuli pitää luonnollisena itselleen. Niiden vastustaminen määritty peräti "perverssiksi".

Occamilaisen mukaan välttämättömyyksien korostaminen ei jätä sijaa ihmisen vapaudelle, vaan ihmisen vastuulle eikä hänen syyllisyydelleen riskinä, joka häntä uhkaa, mikäli hän tekee määrättyjä kyseenalaisia tekoja. Vastaavasti ei jäänyt tilaa ihmisen valinnoille hyvän ja pahan kesken. Occamilainen katsoi, että mitkä tahansa hyvän ja pahan kriteerit ovat kontingenteja. Ne voisivat olla päinvastaisetkin kuin ne sattuvat olemaan, joskin kun ne kerran ovat voimassa, ne saatavat olla varsin ehdottomia. Toisaalta kun ne muuttuvat, entistä ehdottomuutta seuraa jokin, kenties suorastaan päinvastainen ehdottomuus.²⁹

Occamilainen ei ole vielä kukaan tyystin kukistanut Akvinolaista. Esiintyyhän aikamme poliittisessa sanastossa sellaisia essentialismeja kuin 'ihmissyyttä' loukanneita rikollisia sekä Yhdysvaltain kansainvälisesti määrittämiä *rogue states*, 'roistovaltioita'. Edellä viitatus analyysinsä johdosta Arendt (1994) sai puolestaan osakseen ankaraa kritiikkiä aina nimitykseen *Hannah Eichmann* saakka, kun hän nominalistisesti päätteli, ettei natsirikollinen Eichmann ollut kuin mikäkin Ilmes-tyskirjan peto, vaan tavanomainen, vailla moraalista tajua oleva säntillinen, arkipäiväisen ikävä käskyjä kirjaimellisesti totteleva byrokraatti.

Kontingenssi luonnehtii paitsi fyysisesti kouriintuntuvaa toimintaa, myös sellaista toimintaa, jossa asioita lausutaan tai niistä kirjoitetaan vuorovaikutuksessa muiden toimijoiden kanssa. Asiaa selventää niin analysoitavan suuntauksen piirissä kuin Skinnerin töissä sovellettu Austinin (1975) puheaktiteoria. Siinä *performatiivit* eli puheessa tai puheella toteutuvat teot jaetaan kahteen lajiin. Ensinnäkin, *illokuutiot* toteutuvat sanottaessa jotta, *in saying something*, kuten kysyttäessä, vastattaessa, tuomio julistettaessa, tapaamisesta sovit-

²⁸ Barry tarkastelee erityisesti ultraliberalisti Murray Rothbardin (esim. 1977) "leninististä liberalismia".

²⁹ Hyvä esimerkki on Palosen (2004) Luther-analyysi. Luther oli tuominut vastustuksen maallisia hallitsijoita kohtaan vuoden 1525 talonpoikaiskapinoiden aikana. Tämä herätti Lutherin opin omaksuneiden saksalaisruhtinaiden huolestuksen siitä, voisivatko he enää halutessaan kapinoida keisaria vastaan. Vuoden 1529 Speyerin valtiopäivillä Lutherin oppi revisioitiin sen ruhtinaallinen kannatus pelastaen siten, että ruhtinaallinen kapinointi hyväksyttiin.

taessa, vedottaessa, jokin seikka identifioitaessa tai jokin asia kuvattaessa. *Illokutionaarista voimaa* eli illokuutioiden vaikutuksia Austin piti ennakoitavana ja jopa ”välttämättöminä” vallitsevien konventioiden rajoissa. Toinen, monien Austin-tutkijoiden ja -soveltajien syrjäyttämä performatiivilaji koostuu *perlokuutioista*, joissa vaikutuksia syntyy jonkun sanoessa jotakin, *by saying something* (ks. BeDuhn 2002). Austinin mukaan jälkimmäiset ja vain ne ovat kontingenteja vaikutuksiltaan. Illokutionaarisen voiman perlokutionaarista vastineista ei ole perusteltua puhua. Perlokuutiot saattavat nimittäin jäädä vaikutuksetta, tai toisaalta ne saattavat vaikuttaa suuremmissa tai pienemmissä määrin ilman, että vaikutusvoimaa voisi ennakoida.

Perlokuutioista Austin mainitsee vaikutusten syntymisen määrättyjen vaikutusketjujen kautta, kun henkilöitä on aikoen tai aikomatta hälytetty, säikytetty, järkytetty, nöyryytetty tai peloteltu. Sanat ’aikoen’ tai ’aikomatta’ ilmaisevat tässä sen, että henkilö – vaikkapa esimies, alainen tai kollega – voi toki pyrkiä nöyryyttämään toisen henkilön, mutta nöyryyttäjä voi tuskin ennakoida, missä määrin onnistuu pyrkimyksessään ja mitä sivuvaikutuksia ehkä saa aikaan. Samaan aktiivyyppiin Austin lukee henkilöiden tulemisen vakuuttuneiksi jostakin tai suostutelluiksi johonkin.

Tarkasteltakoon illokuutioita ja perlokuutioita käyttäen hyväksi Weberin (1985a, 28) analyysia ’kurista’, *Disziplin*. Siinä kuri on kontingenssin alainen koostuessaan *Chancesta*, lähinnä ’mahdollisuudesta’, siihen, että sisällöltään määrättyä käskyä totellaan. Kuulliaisesti noudatettu rutiinikäsky on illokuutio. Käskyyn kenties piilotettu kurinalaisuuden eli käskijällä olevan valtaosuuden laajentamisyrittäminen on perlokuutio, mikäli pyrkimys onnistuu. Jos pyrkimyksen paljastuminen laukaisee alaisen puheaktin alistajaksi pyrkivää vastaan ja tuosta aktista on vaikutuksia, myös tuo laukaistu akti on perlokuutio. Alainen voi kenties säilyttää vastarinnallaan valtasuhteen ennallaan tai jopa valloittaa käskijältään tämän siihenastista valtaosuutta.

Analysoitavan suuntauksen piirissä on arvostetaan tarkasteltu kontingenssin korostuksia muun muassa Sartren, Weberin, Oakeshottin ja Rortyn töissä (Palonen esim. 1998). Kontingenssin rajoituksia koskevat oletukset ovat paikantuneet essentialistisiksi. Poliittisen taloustieteen kontingenssin rajoituksista tuon suuntauksen piirissä on mainittu *Adam Smithin* ”näkyttömän käden” re-

torinen figuuri (Palonen 1998, 51).³⁰ Figuuri essentialistisoi markkinoita. Tämä on jatkunut markkinaehdoin menestymisen idealisoivana eettisenä essentialistisointina kääntöpuolenaan markkinaepäonnistujien – nyky-Suomen arkikielellä ”luuse-reiden” – pejoraatio (Haworth 1994). Markkinat, niillä menestymisen ja menestyjät pejoroinut sosialismi on ollut kääntymässä päälälleen, mutta jäljelle on jäänyt essentialistisuus.

Onko kontingenssi täysin rajoittamatonta sielläkään, missä se on sentään vähemmän rajoitettua kuin muualla? Useilla kontingenteihin seikkoihin paneutuneilla ja nominalistisesti edenneillä kirjoittajilla esiintyy sittenkin erilaisia kontingenssin rajoituksia. Oakeshottin ”liberaalin konservatiivisuuden” ja Hayekin ”konservatiivisen liberalistisuuden” Britannia-ankkuroituneisuus on mainittu edellä. Kummankin edustaman ”vapaamielisyyden” kontingenssia rajoittavimmat *vaikutukset* paikantuvat kuitenkin sinne, missä Britannia-ankkuri on irrotettu ja etenkin Hayek-reseptiot ovat toteutuneet sovelluksissaan kaikkea muuta kuin vapaamieliseen tapaan. Thatcheriakaan on vaikea pitää hänen liberalistisuudestaan huolimatta historiallisessa jälkikäteiskatsannossa ainakaan *vapaamielisenä*. Filosofisen kontingenssiajattelun laajimmalti viitattu nykyhahmo Rorty (1989) puolestaan paikantaa liberaalin demokratian yhdysvaltalaisen version *essentiaksi*, jolla hän haluaa rajoittaa poliittisen ajattelun ja toiminnan kontingenteinta leijuntaa.

Päätelmäksi muodostuu, ettei kontingenssin kaikkia rajoituksia käy poistaminen edes siinä tavallaan parhaimmassakaan tapauksessa, että rajoitukset ovat sentään vähäisempiä kuin ne useimmiten tai useimmissa kohdin ovat. Entä jos sitoudumme ehdottomasti oletamiin kontingenssista, jännemmekö konservatiivisiksi suhteessa ennakkooletuksiimme ja -luuloihimme Gadamerin käyttämän sanan *Vorurteil* mielessä? Kohtaavatko olojemme vakauden häiriöt meidät silloin erityisen yllättäen? Olisiko integriteettimme kannalta parasta, että olisimme ilminominalisteja, mutta sen sijaan vaalisimme niitä essentialismeja, jotka ovat meille tärkeitä? Sehän olisi sopusoinnussa Weberin ajatuksen kanssa siitä, että jokainen meistä valitsisi oman ”demoninsa” ja seuraisi sitä.

³⁰ Vrt. Nozick (1974, 18–22), joka on laatinut perusteellisen luettelon ’näkyttömän käsi’ -argumenteista sekä niiden puolustuksen.

LÄHTEET

A. Kohdesuuntauksen kirjallisuutta

- Hyvärinen, Matti, Jussi Kurunmäki, Kari Palonen, Tuija Pulkkinen ja Henrik Stenius (toim.). 2004. *Käsitteet liikkeessä: suomalaisen poliittisen kulttuurin käsitehistoria*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 1996. Retorinen käänne poliittisen ajattelun tutkimuksessa: Quentin Skinner, retoriikka ja käsitehistoria. Teoksessa Kari Palonen ja Hilka Summa (toim.), *Pelkkää retoriikkaa: tutkimuksen ja politiikan retoriikat*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 1998. *Das 'Webersche Moment': Zur Kontingenz des Politischen*. Opladen: Westdeutscher Verlag.
- Palonen, Kari. 2000a. Ajanpelusta ajallapelukseen: weberiläinen näkökulma politiikan käsitteistön temporalisoitumiseen. Teoksessa Kia Lindroos ja Kari Palonen (toim.), *Politiikan aikakirja: Ajan politiikan ja politiikan ajan teoretisointia*. Tampere: Vastapaino.
- Palonen, Kari. 2000b. Two Concepts of Politics, Two Histories of a Concept. *ECPR Joint Session of Workshops, Copenhagen, 15–21.4.2000*.
- Palonen, Kari. 2002a. Figures of Political Times at the Moment of Democratization. *NOPSA Conference, Aalborg, 15–17.8.2002*.
- Palonen, Kari. 2002b. *Eine Lobrede für Politiker: Ein Kommentar zu Max Webers 'Politik als Beruf'*. Opladen: Leske+Budrich.
- Palonen, Kari. 2003a. *Quentin Skinner: History, Politics, Rhetoric*. Cambridge: Polity 2003.
- Palonen, Kari. 2003b. *Die Entzauberung der Begriffe: Das Umschreiben der politischen Begriffe bei Quentin Skinner und Reinhart Koselleck*. Münster: Lit Verlag.
- Palonen, Kari. 2004. Poliittinen ajattelu politiikan ulottuvuutena. *Historiallinen Aikakauskirja* 102; 1, 80–89.
- Palonen, Kari ja Tuija Pulkkinen. 2003. Polity, Contingency and Conceptual Change. <URL: <http://www.jyu.fi/yhtfil/polcont/index.html>>. Tutkimushankkeen kotisivu.
- Soininen, Suvi. 2003. From a 'Necessary Evil' to an Art of Contingency: Michael Oakshott's Conception of Political Activity in British Postwar Political Thought. *Jyväskylän Studies on Education, Psychology and Social Research* 231. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- B. Muuta kirjallisuutta**
- Abrahamson Eric ja Gregory Fairchild. 1999. Management Fashion: Lifecycles, Triggers, and Collective Learning Processes. *Administrative Science Quarterly* 44:4, 708–740.
- Arendt, Hannah. 1994. *Eichmann in Jerusalem: A Report on the Banality of Evil*. 1. p. 1963. London: Penguin.
- Austin, John L. 1975. *How to Do Things with Words*. 2. p., 1. p. 1962. Oxford: Oxford University Press.
- Ball, Terence ja Richard Dagger. 1999. *Political Ideologies and the Democratic Ideal*. 3. p. New York: Longmans.
- Barry, Norman. 1984. *Ideas Versus Interests: The Classical Liberal Dilemma*. Teoksessa Norman Barry, John Burton, Hannes H. Gissurarson, John Gray, Jeremy Shear-
mur ja Kren I. Vaughn, *Hayek's "Serfdom" Revisited*. London: Institute of Economic Affairs.
- Beauvoir, Simone de ja Jean-Paul Sartre. 1976. Simone de Beauvoir interroge Jean-Paul Sartre. Teoksessa Jean-Paul Sartre. *Situations, X. Politique et autobiographie*. Paris: Gallimard.
- BeDuhn, Jason David. 2002. The Historical Assessment of Speech Acts: Clarifications of Austin and Skinner for the Study of Religions. *Method & Theory in the Study of Religion* 14, 84–113.
- Brotherus, K.R. 1924. Valtiotieteet. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.), *Valtiotieteiden käsikirja. Aakkosellinen tietoteos*. Neljäs osa. *Terveystieteet – Äänioikeus*. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Burnham, Peter. 2002. New Labour and the Politics of Depoliticisation. *43rd Annual ISA (International Studies Association) Convention, 24–27.3.2002, New Orleans*.
- Coleman, J. 1999. Ockham's Right Reason and the Genesis of the Political as 'Absolutist'. *History of Political Thought* 22: 1, 35–64.
- Collingwood, R.G. 1956. *The Idea of History*. 1. p. 1946. New York: Galaxy Book.
- Conversi, Daniele. 2004d. Resisting Primordialism and other -isms. Teoksessa Daniele Conversi, (toim.), *Ethnonationalism in the Contemporary World: Walker Connor and the Theory of Nationalism*. London: Routledge.
- Crook, Stephen. 1991. *Modernist Radicalism and Its Aftermath: Foundationalism and Anti-Foundationalism in Radical Social Theory*. London: Routledge.
- Czada, Roland. 1995. Institutionelle Theorien der Politik. Teoksessa Dieter Nohlen ja Rainer-Olaf Schultze (toim.), *Lexikon der Politik I*. München: Beck.
- Drury, Shadia B. 1988. *The Political Ideas of Leo Strauss*. New York: St. Martin's Press.
- Fairclough, Norman. 1989. *Language and Power*. London: Longman.
- Fukuyama, Francis. 1991. *The End of History and the Last Man*. Suom. *Historian loppu ja viimeinen ihminen*, 1992. New York: Free Press.
- Gadamer, Hans-Georg. 1977. Vom Zirkel des Verstehens. Teoksessa Hans-Georg Gadamer. 1977. *Kleine Schriften IV. Variationen*. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck). Alkujaan 1959.
- Gadamer, Hans-Georg. 1990. *Wahrheit und Methode: Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. 6. p, 1. p. 1960. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).
- Gallagher, Shaun. 1992. *Hermeneutics and Education*. Albany: State University of New York Press.
- Gallie, W.B. 1963. The Historical Understanding. *History and Theory* 3: 2, 149–202.
- Brunner, Otto, Werner Conze ja Reinhart Koselleck (toim.). 1982. *Geschichtliche Grundbegriffe*. Band 3. *H-Me*. Stuttgart: Klett-Cotta.
- Gray, John. 1978. On Liberty, Liberalism and Essential Contestability. *British Journal of Political Science* 8: 4, 385–402.
- Hadot, Pierre. 1995. *Philosophy as a Way of Life: Spiritual Exercises from Socrates to Foucault*. Alkuteos *Exercic-*

- es spirituels et philosophie antique*, 1987. Oxford: Blackwell.
- Haworth, Alan. 1994. *Anti-Libertarianism: Markets, Philosophy and Myth*. London: Routledge.
- Hayek, Friedrich A. v. 1998. *Kohtalokas ylimieli*. Alkup. *The Fatal Conceit – The Errors of Socialism*, 1988. Jyväskylä: Art House/Ensto Oy.
- Heidegger, Martin. 2001. *Oleminen ja aika*. 2. suomenkiel. p. Alkup. *Sein und Zeit*, 1927, nyk. 18. p. Tübingen: Max Niemeyer. Jyväskylä: Gummerus.
- Holopainen, Taina M. 1991. William Ockham's Theory of the Foundations of Ethics. *Publications of the Luther-Agricola Society B 20*. Vammala: Vammalan kirjapaino.
- Hyrkkänen, Markku. 2002. *Aatehistorian mieli*. Tampere: Vastapaino.
- Jenkins, Keith. 1995. *On 'What Is History?'*. *From Carr and Elton to Rorty and White*. London: Routledge.
- Kekkonen, Urho. 1934. *Demokratian itsepuolustus*. Porvoo: WSOY.
- Klaes, Matthias. 2002. *Begriffsgeschichte: Between the Scylla of Conceptual and the Charybdis of Institutional History of Economics*. *Journal of the History of Economic Thought* 23: 2, 153–179.
- Klima, Guyla. 2000. The Medieval Problem of Universals. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <URL: <http://plato.stanford.edu/entries/universals-medieval/>>.
- Klima, Guyla. 2002. Contemporary 'Essentialism' vs. Aristotelian Essentialism. Teoksessa J. Haldane, toim. *Mind, Metaphysics and Value in the Thomistic and Analytic Traditions*. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press.
- Koselleck, Reinhart. 1985. *Futures Past: On the Semantics of Historical Time*. *Alkuteos Vergangene Zukunft: zur Semantik geschichtlicher Zeiten*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Koselleck, Reinhart. 1991. Social History and Conceptual History. *Politics, Culture, and Society* 2: 3, 308–325. Begriffsgeschichte und Sozialgeschichte, mm. teoksessa Reinhart Koselleck, *Vergangene Zukunft*, 1972.
- Liotard, Jean-François. 1979. *La condition post-moderne*. Paris: Minuit.
- Machiavelli, Niccolò. 1984. *Ruhtinas*. *Alkuteos Il principe 1532/1513–1515*. Porvoo: WSOY.
- Marchart, Oliver. 2000. Kari Palonen, Das "Webersche Moment". *Soziale Systeme* 6, 400–403.
- Mohanty, J.N. 1997. *Phenomenology: Between Essentialism and Transcendental Philosophy*. Evanston, IL: Northwestern University Press.
- Molinié, Georges. 1992. *Dictionnaire de rhétorique*. Paris: Le Livre de Poche.
- Mueller, Dennis C. 2002. *Public Choice 3*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Niskanen, William A., jr. 1971. *Bureaucracy and Representative Government*. Boston: Aldine Atherton.
- Nozick, Robert. 1974. *Anarchy, State, and Utopia*. Oxford: Basil Blackwell.
- Oakeshott, Michael. 1991a. Rationalism in Politics. Teoksessa Oakeshott 1991c.
- Oakeshott, Michael. 1991b. On Being Conservative. Teoksessa Oakeshott 1991c.
- Oakeshott, Michael. 1991c. *Rationalism in Politics and Other Essays*. 1. p. 1962. Indianapolis: Liberty Press.
- Oliver, Ivan. 1983. The 'Old' and the 'New' Hermeneutic in Sociological Theory. *The British Journal of Sociology* 34: 4, 519–553.
- Patomäki, Heikki. 2005. Heikki Patomäki, kansainvälisen politiikan professori. Avoin kirje rehtorille 8.3.2005. <URL: <http://www.valt.helsinki.fi/blogs/patomaki/>>
- Pirie, Madsen. 1987. Why F.A. Hayek Is a Conservative. Teoksessa E. Butler and Madsen Pirie (toim.), *Hayek – On the Fabric of Human Society*. London: Adam Smith Institute.
- Platon. 1999. *Protagoras*. *Teokset*. I. Helsinki: Otava.
- Pollitt, Christopher. 2000. Is the Emperor in His Underwear? An Analysis of the Impacts of Public Sector Reform. *Public Management* 2: 2, 181–199.
- Popper, Karl R. 2000. *Avoin yhteiskunta ja sen viholliset*. Alkup. *The Open Society and Its Enemies 1945*. 1. suomenkiel. p. 1974. Helsinki: Otava.
- Popper, Karl R. 1957. *The Poverty of Historicism*. London: Routledge & Kegan Paul.
- Rorty, Richard. 1989. *Contingency, Irony and Solidarity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothbard, Murray. 1977. *Power and Market: Government and the Economy*. Kansas City: Sheed, Andrews and McMeel.
- Scholtz, Oliver. 2001/1999. *Verstehen und Rationalität: Untersuchungen zu den Grundlagen von Hermeneutik und Sprachphilosophie*. 2., korj. p. 2001, 1. p. 1999. Frankfurt a.M.: Vittorio Klostermann.
- Schwandt, Thomas R. 2000. Three Epistemological Stances in Qualitative Inquiry: Interpretivism, Hermeneutics, and Social Constructionism. Teoksessa Norman K. Denzin ja Yvonna S. Lincoln (toim.), *Handbook of Qualitative Research*. 2. p., 189–213. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Skinner, Quentin. 1998. *Liberty before Liberalism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. 2002. *Visions of Politics*. Volume I. *Regarding Method*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Skinner, Quentin. 2003. *Kolmas vapauden käsite*, alkujaan 2001. Tampere: 23° 45'.
- Strauss, Leo. 1959. *What Is Political Philosophy and Other Essays*. Glencoe: Free Press.
- Strauss, Leo. 1988. *Persecution and the Art of Writing*. 1. p. 1952. Chicago, IL: University of Chicago Press.
- Suviranta, Bruno. 1924. Vapaaamielinen oppisuunta. Teoksessa Leo Harmaja (päätoim.), *Valtiotieteiden käsikirja. Aakkosellinen tietoteos*. Neljäs osa. *Terveydenhoito – Äänioikeus*. Helsinki: Tietosanakirja-Osakeyhtiö.
- Thatcher, Margaret. 1987. Interview for *Woman's Own* ('no such thing as society'). Margaret Thatcher Foundation. <URL: <http://www.margaretthatcher.com/speeches/displaydocument.asp?docid=106689>>
- Thornhill, Chris. 2000. Carl Schmitt after the Deluge: A Review of Recent Literature. *History of European Ideas* 26, 225–240.
- Walther, Rudolf. 1982. Ekskurs: Wirtschaftlicher Liberalismus. Teoksessa Brunner ym.
- Vedder, Ben. 2000. *Was ist Hermeneutik? Ein Weg von der Textdeutung zur Interpretation der Wirklichkeit*. Stuttgart: Kohlhammer.

Weber, Max. 1985a. *Wirtschaft und Gesellschaft: Grundriss der verstehenden Soziologie*. 5. tark. p., 1. p. 1922. Tübingen: J.C.B. Mohr (Paul Siebeck).

Weber, Max. 1985b. Wissenschaft als Beruf. Teoksessa Max Weber, *Gesammelte Aufsätze zur Wissenschaftslehre*. Alkuperäisessee 1919.

Vierhaus, Rudolf. 1982. Liberalismus. Teoksessa Brunner ym.

Wilhelm von Ockham (William Occamilainen). 2000. *Texte zu Theologie und Ethik*. Latinan/saksankiel. laitos. Alkutekstitt 14. vuosisadalta. Stuttgart: Philipp Reclam jr.